

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Δίκαιος λόγος: τα γλυπτά του Παρθενώνα

Διαδικτυακό εκπαιδευτικό πρόγραμμα για μαθητές Λυκείου

Υλικό προετοιμασίας και αξιοποίησης

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	3
Περιγραφή Προγράμματος.....	3
Στόχοι του προγράμματος - μουσειοπαιδαγωγικές μέθοδοι υλοποίησης.....	6
Οδηγίες χρήσης υλικού.....	7
Σύνδεση με τη διδακτέα ύλη	9
 ΠΡΙΝ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.....	 10
Πληροφορίες.....	11
❖ <i>Η Ακρόπολη</i>	11
❖ <i>Το Μουσείο Ακρόπολης</i>	15
❖ <i>Η Διασπορά των αρχαιοτήτων</i>	20
Εποπτικό υλικό	26
 ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	 29
Προτεινόμενες Δραστηριότητες.....	30
Ενδεικτική βιβλιογραφία.....	32

Εισαγωγή

Η οργάνωση και η προετοιμασία της σχολικής διαδικτυακής επίσκεψης και συμμετοχής σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα που υλοποιείται από τους αρχαιολόγους του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Μουσείου Ακρόπολης, είναι ένα σημαντικό συστατικό της επιτυχίας του προγράμματος. Εκτός από την ψηφιακή περιήγηση μέσα στους χώρους του Μουσείου και τη γνωριμία των μαθητών με τα αντικείμενα, την ιστορία, την τέχνη και το παρελθόν τους, κρίνεται ως μείζονος σημασίας και η δημιουργία γόνιμου εδάφους για να καλλιεργηθεί η γνώση που θα λάβουν. Σε αυτό το πλαίσιο παραθέτουμε το παρόν υλικό που θα μπορέσετε να αξιοποιήσετε στην τάξη πριν την ψηφιακή επίσκεψη στο Μουσείο και την πραγματοποίηση του προγράμματος εξ αποστάσεως, για να διευκολύνετε τη λήψη της γνώσης, αλλά και μετά την επίσκεψη.

Περιγραφή Προγράμματος

Έχετε επιλέξει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο «*Παρθενώνας: Δίκαιος λόγος, οι περιπέτειες των γλυπτών*» που απευθύνεται σε **μαθητές Α΄ - Γ΄ Λυκείου** και δημιουργήθηκε για να παρουσιάσει ολιστικά την έννοια της διασποράς των αρχαιοτήτων με εφελτήριο τα περίφημα γλυπτά του Παρθενώνα, που εκτός της αξίας τους ως καλλιτεχνικά έργα, αποτελούν μέρος ενός αρχιτεκτονικού συνόλου.

Το πρόγραμμα καλείται αφενός να δώσει απαντήσεις σε βασικές ερωτήσεις που αφορούν στις συνθήκες και τις αιτίες που προκάλεσαν τον διαμελισμό των αρχιτεκτονικών γλυπτών του σπουδαίου μνημείου της κλασικής αρχαιότητας και να αφηγηθεί ιστορίες επιλεγμένων αντικειμένων που αναδεικνύουν τις περιπέτειες τους ανά τους αιώνες και αφετέρου να διδάξει στους μαθητές την αξία του διαλόγου, την ανάπτυξη λογικών επιχειρημάτων για την υποστήριξη μιας άποψης, τη μεθοδολογία και τη δύναμη της συνεργασίας. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος αναπτύσσεται συζήτηση για τον προβληματισμό που σήμερα υφίσταται αναφορικά με την επανένωση των γλυπτών του Παρθενώνα μετά από 200 χρόνια, μέσα από την οποία οι μαθητές αναμένεται να μάθουν μεταξύ άλλων:

1. Πώς να αντιλαμβάνονται τις διαφορές μεταξύ των ειδών γλυπτού διακόσμου (ανάγλυφο, ολόγλυφο, δισδιάστατη μορφή, τρισδιάστατη μορφή),
2. Τις διαφορές μεταξύ των πρωτότυπων έργων από πεντελικό μάρμαρο και των γύψινων αντιγράφων,
3. Τη σημασία του να βρίσκονται όλα τα πρωτότυπα έργα μαζί στο χώρο που πρωτοδημιουργήθηκαν και όχι αποσπασματικά και διεσπαρμένα σε διάφορα μουσεία και συλλογές.
4. Πώς να διαμορφώνουν λογικά επιχειρήματα για μια άδικη πράξη, όπως η βίαιη και τραυματική απόσπαση των γλυπτών του Παρθενώνα βασισμένα στην επιστημονική παρατήρηση.

Η συνολική διάρκεια του προγράμματος είναι 60' (εκτιμώμενη διάρκεια) και διαρθρώνεται ως εξής:

1. Έναρξη προγράμματος:

Πριν την ημέρα της παρουσίασης, και εφόσον έχουν γίνει όλες οι διαδικασίες κράτησης του διαδικτυακού εκπαιδευτικού προγράμματος, θα λάβετε έναν σύνδεσμο σύνδεσης στην ψηφιακή πλατφόρμα *google meet*. Αυτό σημαίνει ότι έχετε ήδη κάποιο λογαριασμό Gmail που θα σας επιτρέψει τη σύνδεσή σας στη συγκεκριμένη πλατφόρμα¹. Την ημέρα της παρουσίασης και αφού έχετε συγκεντρώσει στην αίθουσα του σχολείου σας τους μαθητές που θα συμμετάσχουν στο πρόγραμμα, συνδέεστε μέσω του υπολογιστή σας και του προαναφερθέντος συνδέσμου. Στην πλατφόρμα θα αναμένει ο αρχαιολόγος του Μουσείου Ακρόπολης που θα πραγματοποιήσει το πρόγραμμα. Καλό θα είναι να υπάρχει καθαρή εικόνα και ήχος έτσι ώστε να επιτρέπεται μια κάποια διάδραση του αρχαιολόγου με τα παιδιά. Γίνεται μια πρώτη γνωριμία με τους μαθητές και δίνονται πληροφορίες για το πως θα γίνει το πρόγραμμα εξ αποστάσεως. Ουσιαστικά με τη χρήση εποπτικού υλικού και τη βοήθεια του αρχαιολόγου, οι μαθητές θα περιηγηθούν ψηφιακά στους χώρους του Μουσείου Ακρόπολης και σε επιλεγμένα εκθέματα.

2. Ψηφιακή περιήγηση στο Μουσείο:

¹ Σε περίπτωση που δεν διαθέτετε Gmail θα γίνουν οι απαραίτητες συνεννοήσεις κατά τη διαδικασία κράτησης.

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Ξεκινάμε το πρόγραμμα κάνοντας μια εισαγωγή με γενικές πληροφορίες για το Μουσείο Ακρόπολης και τον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης και της διασύνδεσής τους αλλά και για τη θεματική του προγράμματος εξηγώντας στους μαθητές για τη διασπορά των αρχαιοτήτων γενικότερα αλλά και ειδικότερα για τα γλυπτά του Παρθενώνα επισημαίνοντας την πολυεπίπεδη σημασία του ναού και του γλυπτού του διακόσμου. Στη συνέχεια, οι μαθητές με συζήτηση και στοχευμένες - καθοδηγούμενες ερωτήσεις από τον αρχαιολόγο και με τη βοήθεια του εποπτικού υλικού, περιηγούνται ψηφιακά στον 3ο όροφο του Μουσείου και την αίθουσα του Παρθενώνα και καλούνται να γνωρίσουν τα αρχιτεκτονικά γλυπτά του μνημείου μαθαίνοντας πληροφορίες τόσο για τις ιστορικές οικονομικές και κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που ίσχυαν κατά την εποχή κατασκευής του όσο και γενικότερα για την αρχιτεκτονική και τον γλυπτό του διάκοσμο. Προσεγγίζοντας κυρίως έξι συγκεκριμένα αντικείμενα, ερμηνεύουμε την παράσταση, αξιολογούμε την κατάσταση διατήρησής τους, παρατηρούμε πολύ προσεκτικά για να διακρίνουμε τα αυθεντικά κομμάτια από τα αντίγραφα και τα μέρη των γλυπτών που έχουν σπάσει και έχουν χαθεί. Σε κάθε περίπτωση διερευνούμε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες το αντικείμενο διαμελίστηκε και που βρίσκονται σήμερα τα επιμέρους τμήματά του.

Στόχοι του προγράμματος - μουσειοπαιδαγωγικές μέθοδοι υλοποίησης

Στόχοι

Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν τον Παρθενώνα και τη σημασία του μέσα από τον γλυπτό του διάκοσμο.
- Να βιώσουν τη φθορά του χρόνου είτε από ανθρώπινη παρέμβαση είτε από φυσικά αίτια.
- Να μυηθούν στον κόσμο της αρχαίας κλασικής τέχνης.
- Να πληροφορηθούν σχετικά με την υπόθεση της διασποράς των γλυπτών του Παρθενώνα και το επίκαιρο αίτημα επανένωσης τους.
- Να αισθανθούν την ανάγκη διατήρησης της πολιτιστικής ταυτότητας χωρίς φανατισμό.
- Να κατανοήσουν την έννοια του μέρους και του συνόλου και τη σημασία του μέρους για το σύνολο κάτι που βρίσκει την έκφραση του σε πολλές κοινωνικές καταστάσεις και σήμερα.
- Να αναπτύξουν δεξιότητες όπως η παρατηρητικότητα, η μεθοδολογική προσέγγιση των θεμάτων, η αξιολόγηση διαφορετικών οπτικών, η τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία, η ανάπτυξη κριτικής σκέψης με αντικειμενική συνεξέταση πολλών παραμέτρων.
- Να μάθουν να αναλύουν ένα αντικείμενο ως ιστορική πηγή και να αξιολογούν διαφορετικές οπτικές.

Μουσειοπαιδαγωγικές μέθοδοι

➤ Ανακαλυπτική

- ❖ Ερωταποκρίσεις
- ❖ Αναζήτηση
- ❖ Παρατήρηση και εξερεύνηση αυθεντικών αρχαίων αντικειμένων

Οδηγίες χρήσης υλικού

Το παρακάτω υλικό περιλαμβάνει συνοπτικές πληροφορίες για το θέμα που θα εξεταστεί κατά το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, την Ακρόπολη και το Μουσείο Ακρόπολης καθώς και εποπτικό υλικό και συνδέσμους για να αποκτήσετε επιπλέον πληροφορίες αν το επιθυμείτε. Παράλληλα παραθέτουμε μια ενδεικτική βιβλιογραφία για τα προαναφερόμενα σε περίπτωση που θέλετε να ερευνήσετε περαιτέρω ή να εμπλουτίσετε τις γνώσεις σας. Σκοπός του παρόντος υλικού είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές με τον χώρο, τον χρόνο και τη θεματική εξασφαλίζοντάς τους το απαραίτητο χρονικό διάστημα για την ωρίμανση της ιδέας της «επίσκεψης» σε έναν χώρο πολιτισμού και κατ' επέκταση την επιθυμία για μια πιο ουσιαστική γνωριμία με αυτόν και για εμπλουτισμό των γνώσεων τους. Εσείς θα επιλέξετε τους τρόπους αξιοποίησης του υλικού ανάλογα με τις εκπαιδευτικές ανάγκες και τα ενδιαφέροντά των μαθητών σας. Ωστόσο, ως επιπλέον πιθανούς τρόπους διαχείρισης του υλικού θα μπορούσαμε να προτείνουμε τα εξής:

1. Διαβάστε πολύ προσεκτικά τα κείμενα και περιηγηθείτε πρώτα εσείς στα προτεινόμενα links για να σχεδιάσετε τον τρόπο επικοινωνίας της πληροφορίας στους μαθητές σας. Στόχος είναι οι μαθητές να λάβουν τη γνώση για το συγκεκριμένο θέμα αλλά και να ψυχαγωγηθούν εποικοδομητικά. Παράλληλα επιθυμούμε να συμβάλλουμε στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, όπως η παρατήρηση, η συνεργασία, ο σεβασμός στα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν τεκμήρια μνήμης και ιστορίας. Η ουσιαστική συμμετοχή τους, τους μετατρέπει σε σημαντικούς κοινωνούς πολιτισμού.
2. Παρακολουθήστε με τους μαθητές σας μέσα στην τάξη τα σύντομα βίντεο που προτείνονται με τους συνδέσμους. Με τον τρόπο αυτό τα παιδιά αποκτούν μια πρώτη επαφή με το Μουσείο και τις συλλογές του, και μέσα από την εξοικείωση εμπλέκονται συναισθηματικά και πνευματικά.
3. Χρησιμοποιήστε το εισαγωγικό κείμενο για την Ακρόπολη και το Μουσείο και ενθαρρύνετε τους μαθητές να αναζητήσουν περισσότερα για την ιστορία του Βράχου και τα αντικείμενα που προέρχονται από αυτόν και εκτίθενται στο Μουσείο Ακρόπολης στο διαδίκτυο ή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Έτσι, θα έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν έναν μέσο οικείο

γί' αυτούς, τις νέες τεχνολογίες, για να εξερευνήσουν και να γνωρίσουν το Μουσείο και τον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης πέρα από τα όρια της τάξης.

4. Συζητήστε μέσα στην τάξη για τη διασπορά αρχαιοτήτων: τι ακριβώς σημαίνει αυτό για τον πολιτισμό από τον οποίο απομακρύνονται αυτές αλλά και παγκοσμίως, κάτω από ποιες συνθήκες συμβαίνει, τι ισχύει ηθικά και νομικά κ.α.
5. Δοκιμάστε να εντάξετε την προετοιμασία για την ψηφιακή επίσκεψη στο Μουσείο σε κάποιο από τα μαθήματα του ωρολόγιου προγράμματός σας.
6. Παράλληλα, στο πλαίσιο σύνδεσης της μουσειακής μάθησης και εμπειρίας με το σχολείο και την εκπαιδευτική διαδικασία το εν λόγω υλικό αλλά και το ίδιο το πρόγραμμα θα μπορούσε να συνδεθεί με την ύλη συγκεκριμένων μαθημάτων (βλ. παρακάτω).

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Σύνδεση με τη διδακτέα ύλη

- **Αρχαία Ελληνική Ιστορία, Α΄ Λυκείου:** Κλασική εποχή (480 - 323 π.Χ.)
- **Έκφραση Έκθεση, Α΄ Λυκείου**
- **Θουκυδίδη Περικλέους Επιτάφιος, Β΄ Λυκείου**
- **Έκφραση Έκθεση, Β΄ Λυκείου**
- **Ρητορικά Κείμενα Β΄ Λυκείου - Ανθρωπιστικών Σπουδών**
- **Έκφραση Έκθεση, Γ΄ Λυκείου**

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

ΠΡΙΝ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Πληροφορίες

Η Ακρόπολη

Η Ακρόπολη, το άκρον της πόλης, είναι ένας χαμηλός λόφος που δεσπόζει στο κέντρο της σύγχρονης Αθήνας. Η ιστορία του χάνεται στα βάθη του χρόνου. Μπορεί για τους περισσότερους σήμερα να ταυτίζεται με τα σπουδαία οικοδομήματα του Περικλείου αρχιτεκτονικού προγράμματος των μέσων του 5^{ου} αι. π.Χ., αλλά ο ιερός λόφος γνώρισε πολλές αλλαγές κατά τη διάρκεια των αιώνων.

Στην αρχή της ιστορίας του, κατά την **Ύστερη Νεολιθική Εποχή (4.000-3200 π.Χ.)**, οι άνθρωποι της Αττικής επιλέγουν την κορυφή και τις πλαγιές του ως τόπο κατοικίας καθώς ο βράχος είναι ένα φυσικό

οχυρό και στους πρόποδες του υπάρχουν φυσικές πηγές με πόσιμο νερό. Αργότερα, **κατά τη μυκηναϊκή εποχή (1600-1100 π.Χ.)** στην κορυφή του βράχου κατασκευάζεται το ανακτορικό συγκρότημα του τοπικού ηγεμόνα με διοικητικά κτήρια, κατοικίες των ευγενών και ιερά για τη θεά Αθηνά. Για την ενίσχυση της οχύρωσης της Ακρόπολης προστίθεται ένα ισχυρό τείχος γύρω στα μέσα του 13^{ου} αι π.Χ.

Μια θεά – πολλές λατρείες

Η λατρεία της θεάς Αθηνάς πάνω στην Ακρόπολη δεν ήταν μία αλλά περισσότερες, καθώς η θεά είχε πολλές υποστάσεις. Έτσι, σε κάθε εποχή υπήρχαν περισσότεροι από ένας ναοί και βωμοί γι' αυτήν. Οι δύο βασικές λατρείες της ήταν αυτές της Αθηνάς Πολιάδας - προστάτριας της πόλης- που τοποθετείται στη βόρεια πλευρά του λόφου και της Αθηνάς Παρθένου ή Προμάχου -πολεμική Αθηνά- που βρίσκεται στη νότια πλευρά. Λατρευόταν επίσης ως Αθηνά Νίκη, Αθηνά Εργάνη, Αθηνά Υγεία κ.ά.

Γύρω στον **8^ο αι. π.Χ.** η Ακρόπολη μεταμορφώνεται αποκλειστικά σε ιερό χώρο με κυρίαρχη λατρεία αυτή της θεάς Αθηνάς όπως καταδεικνύουν τα λίγα κατάλοιπα των πλινθόκτιστων ναών της γεωμετρικής εποχής (1100-700 π.Χ.).

Μέσα στον **6^ο αι. π.Χ.** ο λόφος αρχίζει να αντανακλά τη σταδιακή ανάπτυξη και άνθιση της Αθήνας. Νέοι, λίθινοι μνημειακοί ναοί

ανεγείρονται στη θέση των προηγούμενων και ο τόπος γεμίζει με αφιερώματα των Αθηναίων προς την αγαπημένη τους θεά.

Η αυγή του **5^{ου} αι. π.Χ.** βρίσκει τους Αθηναίους αντιμέτωπους με τον μεγαλύτερο στρατό της εποχής,

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

αυτόν της Περσικής αυτοκρατορίας. Αμέσως μετά την νίκη τους στη μάχη του Μαραθώνα, οι Αθηναίοι ξεκινούν την ανέγερση ενός νέου ναού για την θεά Πρόμαχο ή Παρθένο στη θέση του προηγούμενου

Για την περσική καταστροφή

<https://www.theacropolismuseum.gr/polymesikes-efarmoges/oi-perses-katastrefoyn-tin-akropolis-athinas-480-ph-binteo>

του 6^{ου} αι. π.Χ., ώστε να ευχαριστήσουν τη θεά για τη βοήθεια που τους προσέφερε στη μάχη.

Δέκα χρόνια αργότερα, το **480 π.Χ.**, ο ημιτελής αυτός ναός όπως και ολόκληρη η αρχαϊκή Ακρόπολη καταστρέφεται από τους Πέρσες όταν καταφτάνουν για δεύτερη φορά εναντίον των ελληνικών

πόλεων-κρατών. Παρά την καταστροφή της Ακρόπολης οι περσικοί πόλεμοι αποτελούν την καμπή εκείνη της ιστορίας που μετέτρεψε την Αθήνα σε ηγέτιδα δύναμη του Αιγαίου και της δηλιακής συμμαχίας. Έτσι, **33 χρόνια μετά** οι Αθηναίοι υπό την ηγεσία του Περικλή ξεκινούν την οικοδόμηση νέων και πιο μεγαλόπρεπων ναών που θα αντικαταστήσουν τους κατεστραμμένους αρχαϊκούς αλλά και θα προβάλλουν παντού το μεγαλείο και τη δύναμη της Αθηναϊκής

δημοκρατίας. Σπουδαίοι ναοί όπως ο Παρθενώνας, το Ερέχθειο, ο Ναός της Αθηνάς Νίκης κατασκευάζονται στο β' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ.

Άλλες λατρείες στην Ακρόπολη

Εκτός από την Αθηνά στην Ακρόπολη λατρεύονταν κι άλλες θεότητες τόσο πάνω στον Βράχο όσο και στις πλαγιές. Μερικές από αυτές ήταν η Άρτεμις Βραυρωνία, η Αφροδίτη, ο Δίας, ο Ποσειδώνας, ο Πάνας, ο Απόλλωνας κ.ά.

<https://www.theacropolismuseum.gr/node/25145>

<https://www.theacropolismuseum.gr/i-aithoysa-ton-klityon-tis-akropolis/ta-iera>

Περισσότερα για τους ναούς της κλασικής εποχής

<https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakoi-horoi/i-aithoysa-ton-parthenona>

<https://www.theacropolismuseum.gr/athina-parthenos-oi-epigrafes>

<https://www.theacropolismuseum.gr/o-naos-tis-athinas-nikis>

<https://www.theacropolismuseum.gr/erehtheio>

Οι κάτοικοι της Αθήνας ανεβαίνουν στην Ακρόπολη για να πάρουν μέρος στις μεγάλες γιορτές προς τιμή της θεάς Αθηνάς αλλά και να της προσφέρουν δώρα, άλλοτε μικρά από φθηνά υλικά και άλλοτε πανάκριβα όπως τα μαρμάρινα αγάλματα είτε για να την παρακαλέσουν να σταθεί δίπλα τους σε δύσκολες στιγμές, είτε για να την ευχαριστήσουν για τη βοήθεια που τους έδωσε όταν τη ζήτησαν.

Εκτός από τα μεγάλα ιερά της Αθηνάς πάνω στην Ακρόπολη

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

ιδρύονται, ανάμεσα σε άλλα στη νότια πλαγιά, και δύο πολύ σημαντικά ιερά για τους Αθηναίους που προορίζονται για άλλους θεούς. Πρόκειται για το ιερό του Ασκληπιού, που λειτουργεί και ως θεραπευτήριο, και για το ιερό και το θέατρο του Διονύσου, όπου διαδραματίζονται οι δραματικοί αγώνες κατά τη διάρκεια των μεγάλων Διονυσίων.

Μετά την εποχή του Περικλή η Ακρόπολη παραμένει το σημαντικότερο ιερό της πόλης πάντα αφιερωμένο στη θεά Αθηνά, μέχρι την επικράτηση του χριστιανισμού. Στις **αρχές του 6^{ου} αι. μ.Χ.** ο Παρθενώνας μετατρέπεται σε εκκλησία. Οι περιπέτειες της Ακρόπολης συνεχίζονται όταν τον **13^ο αι.** μετά τη τέταρτη Σταυροφορία οι Φράγκοι καταλαμβάνουν την Αθήνα, μετατρέπουν τον Παρθενώνα σε καθολική εκκλησία και προσαρμόζουν τα υπόλοιπα κτήρια σε παλάτια. Κατά την Οθωμανική κυριαρχία (**1456-1833**) στην Ακρόπολη εγκαθίσταται η Οθωμανική φρουρά και ο Παρθενώνας μετατρέπεται σε τζαμί.

Το **1687** αποτέλεσε μια καθοριστική στιγμή για την αλλαγή της όψης του βράχου της Ακρόπολης. Την περίοδο του Βενετοτουρκικού πολέμου ο στρατός των Βενετών με στρατηγό τον Μοροζίνι πολιορκεί την Ακρόπολη. Κατά τη διάρκεια της πολιορκίας οι Βενετοί

Περισσότερα για την ιστορία της Ακρόπολης και των μνημείων της :

- <https://www.theacropolismuseum.gr/polymesikes-efarmoges/hronologio-diadrastiki-efarmogi>
- <https://www.acropolismuseumkid.s.gr/video/8-mia-parakseni-volta-stin-akropoli.html>
- <https://www.theacropolismuseum.gr/erehtheio>
- <https://www.theacropolismuseum.gr/o-naos-tis-athinas-nikis>
- http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2384
- http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3530.jsp?obj_id=2384

στρέφουν τα κανόνια τους προς τον Παρθενώνα και τον βομβαρδίζουν. Καθώς οι Οθωμανοί είχαν αποθηκεύσει το μπαρούτι τους μέσα στον ναό, το πλήγμα που επιφέρουν οι κανονιοβολισμοί του Μοροζίνι είναι μοιραίο, όταν η εκρηκτική ύλη σκάει και καταστρέφεται το μεγαλύτερο μέρος του ναού. Οι Βενετοί καταφέρνουν να επικρατήσουν για ένα χρόνο στην Αθήνα κι έπειτα η πόλη και η Ακρόπολη ανακαταλαμβάνεται από τους Οθωμανούς.

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Για τις περιπέτειες του
Παρθενώνα:

<https://www.theacropolismuseum.gr/node/25141>

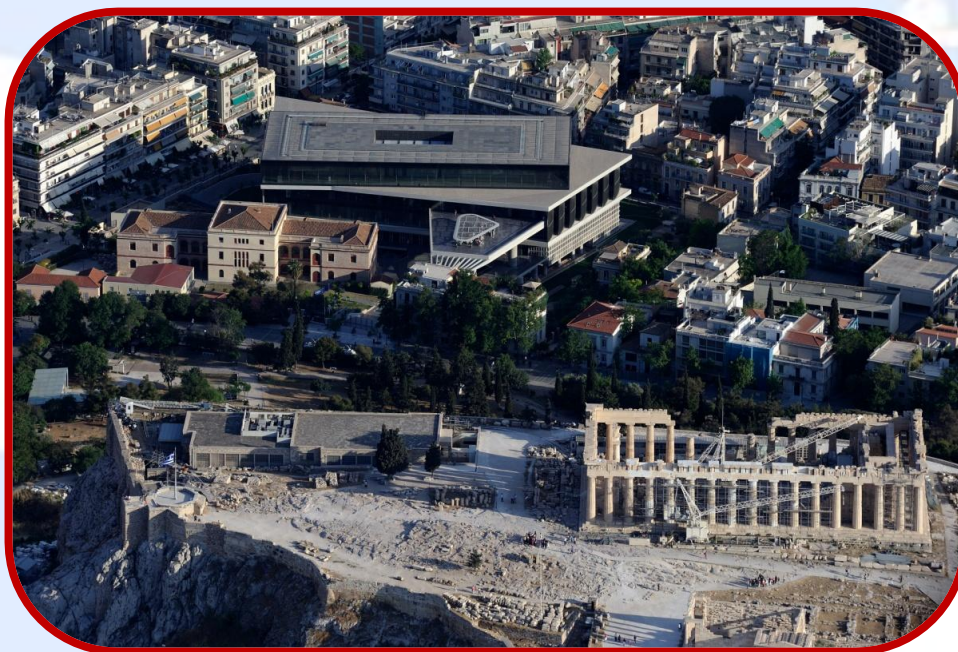
Εκείνη την εποχή ξεκινά και η απομάκρυνση τμημάτων της διακόσμησης του Παρθενώνα σε χώρες της Ευρώπης. Μετά την έκρηξη, πολλά θραύσματα από τον Παρθενώνα διασκορπίζονται πάνω και γύρω από τον βράχο δίνοντας τη δυνατότητα στους μισθοφόρους του Μοροζίνι να συλλέξουν τμήματα αρχαίων γλυπτών και να τα μεταφέρουν στις ιδιωτικές τους συλλογές σε διάφορα σημεία της Ευρώπης. Η απόσπαση αρχαιοτήτων από την Ακρόπολη συνεχίζεται και τους επόμενους αιώνες με αποκορύφωμα την βίαιη απομάκρυνση του μισού σωζόμενου γλυπτού διακόσμου του Παρθενώνα από το συνεργείο του Thomas Bruce, Λόρδου του Έλγιν στις **αρχές του 19ου αιώνα**.

Σήμερα η Ακρόπολη αποτελεί παγκόσμιο μνημείο πολιτισμικής κληρονομιάς αναγνωρισμένο από την Unesco. Τα μνημεία της συντηρούνται και αναστηλώνονται με βάση τις συστηματικές μελέτες που γίνονται από αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες και συντηρητές και με τη χρήση των κατάλληλων υλικών που προασπίζουν τη διατήρηση και ανάδειξη τους.

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Το Μουσείο Ακρόπολης

Το Μουσείο Ακρόπολης άνοιξε τις πύλες του για το κοινό το καλοκαίρι του **2009**. Πρόκειται για ένα αρχαιολογικό μουσείο με θεματικό χαρακτήρα, δηλαδή όλες οι συλλογές του προέρχονται από έναν μόνο χώρο: την αθηναϊκή Ακρόπολη και τις πλαγιές της. Αντικατέστησε το παλιό μουσείο, που θεμελιώθηκε στον Ιερό Βράχο το **1865**, το οποίο δεν μπορούσε να ανταποκριθεί εκθεσιακά στον όγκο

Περισσότερα για το Μουσείο Ακρόπολης:

<https://www.theacropolismuseum.gr/i-istoria-toy-moyseiou>

<https://www.theacropolismuseum.gr/ktirio-toy-moyseiou>

<https://www.theacropolismuseum.gr/eikoniki-periigisi-sto-moyseio-akropolis>

των ευρημάτων από τις **ανασκαφές του 19^{ου} αι.** στην Ακρόπολη, στο πλήθος των αρχιτεκτονικών γλυπτών που απομακρύνθηκαν από τα αρχαία μνημεία για να προστατευτούν από την ατμοσφαιρική ρύπανση, αλλά και στον διαρκώς αυξανόμενο αριθμό επισκεπτών. Το αρχιτεκτονικό σχέδιο του νέου κτηρίου βασίστηκε στη μελέτη των Bernard Tschumi και Μιχάλη Φωτιάδη που κέρδισαν τον τέταρτο σε σειρά αρχιτεκτονικό διαγωνισμό που πραγματοποιήθηκε το **2000**.

Η επιλογή της θέσης αλλά και ο σχεδιασμός του κτηρίου υπαγορεύτηκαν από την ανάγκη οπτικής επαφής με τον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης που βρίσκεται σε απόσταση μόλις 300 μέτρων, την ανάγκη πλήρους ανάπτυξης

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

των αρχιτεκτονικών γλυπτών, κυρίως του Παρθενώνα αλλά και την ανάγκη διατήρησης και ενσωμάτωσης στην αρχιτεκτονική του κτηρίου του τμήματος της αρχαίας πόλης που αποκαλύφθηκε στον χώρο κατασκευής του.

Οι εκθεσιακοί χώροι αναπτύσσονται σε τρεις ορόφους του Μουσείου, ενώ ένας ακόμη απλώνεται στη βάση του:

1. πρώτος εκθεσιακός χώρος

Ο πρώτος εκθεσιακός χώρος του Μουσείου βρίσκεται στο ισόγειο και περιλαμβάνει ευρήματα από τις πλαγιές (κλιτύες) της Ακρόπολης. Το δάπεδο της αίθουσας είναι γυάλινο και επιτρέπει τη θέαση της αρχαίας γειτονιάς στη βάση του Μουσείου ενώ η ανηφορική του κλίση παραπέμπει στην ανάβαση στον βράχο της Ακρόπολης.

<https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakoi-horoi/i-aithoysa-ton-klityon-tis-akropolis>

<https://www.theacropolismuseum.gr/polymesa/eikoniki-periigisi-stin-aithoysa-ton-klityon-tis-akropolis>

2. δεύτερος εκθεσιακός χώρος

Ο δεύτερος εκθεσιακός χώρος βρίσκεται στον πρώτο όροφο όπου ο επισκέπτης παρακολουθεί σε κυκλική πορεία, την ιστορία της κορυφής της Ακρόπολης από το 1400 π.Χ. έως τον 7^ο αι μ.Χ.

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Στην κορυφή του κλιμακοστασίου που οδηγεί στον όροφο δεσπόζουν τα γλυπτά του Εκατοπέδου, του πρώτου μνημειακού ναού που οικοδομήθηκε στην Ακρόπολη, το 566 π.Χ.

Ωστόσο η περιήγηση ξεκινά από τα αριστερά των γλυπτών, όπου μέσα σε προθήκες παρουσιάζονται αντικείμενα που συνδέονται με το απώτερο παρελθόν της Ακρόπολης.

[https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakoi-horoi/i-akropoli-stis-arhes-tis-istorias-](https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakoi-horoi/i-akropoli-stis-arhes-tis-istorias-tis)

[tis](#)

Στην νότια πλευρά του ορόφου ανοίγεται η **αίθουσα της αρχαϊκής Ακρόπολης**. Πρόκειται για μια ευρύχωρη ολόφωτη αίθουσα, όπου εκτίθενται αρχιτεκτονικά γλυπτά και αφιερώματα από την Ακρόπολη του 6^{ου} και των αρχών του 5^{ου} αι. π.Χ. Το φυσικό φως που εισέρχεται από τα μεγάλα υαλοστάσια και τους φεγγίτες της οροφής δημιουργεί την αίσθηση του υπαίθριου χώρου και παραπέμπει στους εξωτερικούς χώρους του ιερού της Ακρόπολης, όπου ήταν στημένα τα γλυπτά στην αρχαιότητα.

[https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakoi-horoi/i-aithoysa-tis-arhaikis-](https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakoi-horoi/i-aithoysa-tis-arhaikis-akropolis)
[akropolis](#)

Στη δυτική πλευρά του πρώτου ορόφου παρουσιάζονται αρχιτεκτονικά γλυπτά και μέλη από μνημεία που συμπεριλαμβάνονται στο οικοδομικό πρόγραμμα που σχεδίασε ο Περικλής τον 5^ο αι. π.Χ. για την Ακρόπολη, δηλαδή από τα **Προπύλαια**, τη μνημειακή είσοδο στην Ακρόπολη, τον **ναό της Αθηνάς Νίκης** και το **Ερέχθειο**.

[https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakoi-horoi/ta-alla-mnimeia-toy-](https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakoi-horoi/ta-alla-mnimeia-toy-programmatos-toy-perikli)
[programmatos-toy-perikli](#)

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Συνεχίζοντας στη βόρεια πλευρά του ίδιου ορόφου ο επισκέπτης μέσα από αφιερώματα, αναθηματικές βάσεις, μαρμάρινα πορτρέτα και επιγραφές παρακολουθεί την ιστορική διαδρομή της Ακρόπολης από τον 5ο αι. π.Χ. έως και το τέλος της αρχαιότητας.

<https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakoi-horoi/apo-ton-5o-ai-ph-mehri-telos-tis-arhaiotitas>

3. τρίτος εκθεσιακός χώρος

Περνώντας από τον δεύτερο όροφο που φιλοξενεί χώρους αναψυχής και άλλες υπηρεσίες, ο επισκέπτης φτάνει στον τρίτο όροφο του Μουσείου, τον τρίτο εκθεσιακό χώρο, ο οποίος έχει

διαμορφωθεί ειδικά για να υποδεχθεί τα γλυπτά του Παρθενώνα. Το **αίθριο** και η **Αίθουσα του Παρθενώνα** ακολουθούν τον προσανατολισμό και τις διαστάσεις του ίδιου του ναού. Στους εξωτερικούς τοίχους του κεντρικού κτιστού πυρήνα έχουν ενσωματωθεί οι ανάγλυφοι λίθοι της ζωφόρου, στη ίδια θέση με αυτή που είχαν στο μνημείο αλλά σε χαμηλότερο ύψος για

καλύτερη θέαση. Ανάμεσα στις μεταλλικές κολώνες της αίθουσας, που έχουν τον αριθμό των κιόνων του Παρθενώνα, είναι αναρτημένες, ανά ζεύγη, οι μετόπες, ενώ οι μορφές των δύο αετωμάτων, τοποθετημένες σε βάθρα σε αντίστοιχες πλευρές με εκείνες του ναού, είναι ορατές από όλες τις πλευρές. Η έκθεση συνδυάζει τα αυθεντικά μαρμάρινα γλυπτά με τα γύψινα αντίγραφα αυτών που βρίσκονται

στο Βρετανικό Μουσείο ή σε άλλα μουσεία του εξωτερικού. Το **υαλοστάσιο** που περιβάλλει την Αίθουσα εξασφαλίζει φυσικό φωτισμό και άμεση οπτική επαφή των γλυπτών με το μνημείο από το οποίο προέρχονται αλλά και τη σύγχρονη πόλη, μέρος της οποίας είναι το Μουσείο Ακρόπολης.

<https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakoi-horoi/i-aithoysa-toy-parthenona>

<https://www.theacropolismuseum.gr/polymesa/eikoniki-periigisi-stin-aithoysa-toy-parthenona>

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

4. τέταρτος εκθεσιακός χώρος

Στη βάση του Μουσείου εκτείνονται τα ερείπια της αρχαίας αθηναϊκής συνοικίας που έφερε στο φως η **αρχαιολογική ανασκαφή** που προηγήθηκε της κατασκευής του.

Η ανασκαφή, που άνοιξε στο κοινό τον Ιούνιο του 2019, προσφέρει στους επισκέπτες τη δυνατότητα να γνωρίσουν από κοντά μία γειτονιά που φιλοξένησε τη ζωή και τις δραστηριότητες του ανθρώπου από την 4η χιλιετία π.Χ. έως και τον 12ο αι. μ.Χ. Δρόμοι, σπίτια, λουτρά, εργαστήρια και τάφοι συνθέτουν μια περίπλοκη εικόνα αρχαιολογικών καταλοίπων, με καλύτερα διατηρημένα αυτά της ύστερης αρχαιότητας.

Η εμπειρία του επισκέπτη ολοκληρώνεται στο μικρό **«Μουσείο της Ανασκαφής»**, που εγκαινιάστηκε τον Ιούνιο του 2024. Οργανωμένο στις νότιες παρυφές της ανασκαφής, παρουσιάζει μέρος των αντικειμένων που άφησαν πίσω τους οι άνθρωποι που γεννήθηκαν, έζησαν, εργάστηκαν και δημιούργησαν στη γωνιά αυτή της αρχαίας Αθήνας.

Περισσότερα για την ανασκαφή του Μουσείου Ακρόπολης:

<https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakoi-horoi/i-arhaiologiki-anaskafi>

<https://www.theacropolismuseum.gr/node/25147>

<https://www.theacropolismuseum.gr/node/25146>

Η Διασπορά των αρχαιοτήτων

Η διασπορά αρχαιοτήτων περιγράφει την ύπαρξη πολιτιστικών αγαθών μακριά από τον τόπο προέλευσής τους και από το ιστορικό, πολιτισμικό, κοινωνικό και γεωγραφικό τους περιβάλλον, σε μουσεία, ιδρύματα ή ιδιωτικές συλλογές άλλων χωρών. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να έχει συμβεί με νόμιμο τρόπο, στο πλαίσιο μιας επιστημονικής αποστολής, ως ένας μακροχρόνιος δανεισμός με καθαρά διαπολιτισμικό χαρακτήρα, ή ως νόμιμη δωρεά ή αγορά. Σε πολλές ωστόσο περιπτώσεις, η μετακίνηση των έργων τέχνης έχει συμβεί κατά παράβαση του δικαίου και των διεθνών συμβάσεων ή/και κάτω από συνθήκες άνισης εξουσίας. Σε αυτή την περίπτωση μιλάμε για αρχαιοκαπηλία, δηλαδή για λαθρανασκαφές σε αρχαιολογικούς χώρους, κλοπές από μουσεία και άλλους πολιτιστικούς και ιστορικούς χώρους, παράνομη πώληση και εξαγωγή τους, αποικιοκρατία ή για την προσφιλή τακτική της λαφυραγώγησης και λεηλασίας σε πολεμικές συνθήκες. Ως παράνομη ενέργεια αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα της πολιτιστικής κληρονομιάς παγκοσμίως, ένα σύνθετο ιστορικό, νομικό και ηθικό ζήτημα.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, είναι έντονο το αίτημα πολλών κρατών για τον επαναπατρισμό των πολιτιστικών αγαθών που απομακρύνθηκαν κατά παράβαση των σύγχρονων αρχών προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτό απορρέει από την ουσιαστική συνειδητοποίηση του ρόλου των αρχαιολογικών θησαυρών στη διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας και της ιστορικής μνήμης για κάθε έθνος. Αρκεί να σκεφτούμε ότι το μουσείο δεν εκθέτει μόνο έργα τέχνης αλλά αφηγείται μέσω αυτών ποικίλες ιστορίες στο ευρύ κοινό. Σε κάθε μουσείο, κάθε έκθεμα είναι ένα κομμάτι μιας συνολικής αφήγησης, που συμπεριλαμβάνει τη δική του ιστορία και περιπέτειες, αλλά εξ ορισμού και εν συνόλω την τεκμηρίωση της υλικής και άυλης κληρονομιάς του τόπου από όπου προέρχεται, ως κιβωτός ιστορίας.

Συνεπώς μέσα σε αυτό τον αναστοχασμό που μας προκαλεί μια μουσειακή έκθεση και για να κατανοήσουμε το θέμα της διασποράς αρχαιοτήτων σε όλες τις διαστάσεις του, πρέπει να αναρωτηθούμε τι μας λέει το αντικείμενο-έκθεμα για τον τόπο όπου δημιουργήθηκε, την αξία του, τι χάνεται όταν απομακρύνεται από το αρχαιολογικό του περιβάλλον, αν υπάρχει κάποιο κέρδος

όταν εκτίθεται σε ένα άλλο μουσείο, τι αξία προσθέτει σε μια νέα συλλογή και αν αυτό επηρεάζει τη σημασία του. Σε αυτό το πλαίσιο, θα εξετάσουμε ως παράδειγμα το ζήτημα της επανένωσης των γλυπτών του Παρθενώνα, που αποτελεί διεθνές σημείο αναφοράς στη συζήτηση για τον επαναπατρισμό των πολιτιστικών αγαθών και συμπυκνώνει ζητήματα όπως η νομιμότητα της απόκτησης, η ηθική διάσταση της κατοχής, ο ρόλος των μουσείων, η προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς και η σημασία της διατήρησης της ενότητας ενός μνημείου κ.α.

Στον ελληνικό χώρο η απομάκρυνση των γλυπτών του Παρθενώνα δεν αποτελεί τη μοναδική περίπτωση διασποράς. Αναζητώντας τη ρίζα αυτού του φαινομένου φτάνουμε σίγουρα στη ρωμαϊκή εποχή όπου το πάθος για την ελληνική τέχνη οδηγεί πολλές φορές όχι μόνο στην αντιγραφή σπουδαίων γλυπτών αλλά και στη διαρπαγή τους. Ωστόσο κατά τον 18ο και 19ο αιώνα, όταν το ενδιαφέρον στρέφεται στην ελληνική αρχαία τέχνη και ιδρύονται μεγάλα ευρωπαϊκά μουσεία, παρατηρείται μια έξαρση του φαινομένου. Η πρόσκτηση αρχαιοτήτων γίνεται σύμβολο αίγλης για τους αριστοκράτες και εθνικού κύρους για τις κυβερνήσεις μεγάλων ευρωπαϊκών χωρών και συνδέεται με το φιλοσοφικό, εκπαιδευτικό και πολιτικό πρόγραμμα του Ουμανισμού. Ο συλλεκτισμός αρχαιοτήτων γίνεται μόδα.

Για τις περιπέτειες του Παρθενώνα

- <https://www.theacropolismuseum.gr/node/25141>
- <https://www.theacropolismuseum.gr/part-henonas-notia-metopi-12-0>
- <https://www.theacropolismuseum.gr/part-henonas-dytiko-aetoma-kekropas-kai-pandrosos-0>
- <https://www.theacropolismuseum.gr/part-henonas-notia-metopi-4-0>
- <https://www.theacropolismuseum.gr/part-henonas-anatoliki-zoforos-lithos-v>
- <https://www.theacropolismuseum.gr/part-henonas-boreia-zoforos-lithos-xxvii>
- <https://www.theacropolismuseum.gr/poly-mesa/i-apokollisi-tis-parastasis-toy-lithoy-iii-tis-notias-zoforoy-toy-parthenona>
- <https://www.theacropolismuseum.gr/poly-mesa/anatoliki-zoforos-toy-parthenona-lithos-vi>

Από τα τέλη του 17ου μέχρι τουλάχιστον τις αρχές του 19ου αιώνα χρονολογούνται και οι περιπέτειες πολλών γλυπτών του Παρθενώνα που κατέληξαν είτε σε ιδιωτικές συλλογές είτε κατά κύριο λόγο σε μουσεία του εξωτερικού, στο Παρίσι, στην Κοπεγχάγη, στο Βίρτσμπουργκ, στο Μόναχο, στη Βιέννη και αλλού. Αριστοκράτες, καλλιτέχνες, αρχιτέκτονες, αρχαιοδίφες και γενικότερα περιηγητές κάθε είδους, που βρέθηκαν στην Ακρόπολη αυτή την εποχή, 'ληλάτησαν' τα μνημεία του Ιερού Βράχου που είχαν ήδη υποφέρει από φυσικές ή ανθρώπινες επεμβάσεις. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα απομάκρυναν με βίαιο τρόπο

μέρος του γλυπτού διακόσμου και αρχιτεκτονικά μέλη των μνημείων της Ακρόπολης, μεγάλων ή μικρότερων διαστάσεων, ή επενέβησαν επάνω τους για να τα διαμορφώσουν με τρόπο τέτοιο που θα διευκόλυνε τη μεταφορά τους. Η καταστροφή σε μεγάλο βαθμό του Παρθενώνα με τη μετατροπή του σε χώρο λατρείας για διαφορετικά δόγματα ανά χρονικές στιγμές και ιδιαίτερα με την έκρηξη του Μοροσινί το 1687, συνέβαλε σημαντικά στη διαρπαγή και τη σύληση του μνημείου. Ξεχωριστή θέση, με αρνητικό πρόσημο, σε αυτή τη σύληση είχε ο έβδομος λόρδος του Έλγιν, Τόμας Μπρους. Εκμεταλλευόμενος το αξίωμά του ως Πρέσβης της Μεγάλης Βρετανίας στην Κωνσταντινούπολη, αφαίρεσε έναν μεγάλο αριθμό γλυπτών από τον Παρθενώνα αλλά και από τα άλλα μνημεία της Ακρόπολης, και μαζί με πολλές άλλες αρχαιότητες τα μετέφερε στο Λονδίνο στις αρχές του 19ου αι. Στο πλαίσιο αυτής της δράσης δε δίστασε να προκαλέσει ανεπανόρθωτες βλάβες στην αρχιτεκτονική δομή του ναού. Πολλά αντικείμενα από αυτή τη συλλογή τα πούλησε το 1816 στο Βρετανικό κράτος που με τη σειρά του τα δώρισε στο Βρετανικό Μουσείο. Στο Μουσείο Ακρόπολης σήμερα λευκά αντίγραφα καλύπτουν προσωρινά τα κενά από τα γλυπτά που βρίσκονται σε άλλα μουσεία, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τον ακρωτηριασμό του μνημείου. Πολλά από αυτά τα αντίγραφα είναι η απάντηση της Βρετανίας στα σχετικά αιτήματα της Ελληνικής Αρχαιολογικής Εταιρείας το 1844-1845 να σταλούν στην Ελλάδα εκμαγεία των γλυπτών.

Τι είναι όμως αυτό που φέρνει τα γλυπτά του Παρθενώνα στο κέντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος; Τα γλυπτά αυτά, που έχουν ακούσια μεταναστεύσει, πέρα από την καλλιτεχνική τους αξία επιτελούν και βασικό ρόλο στην αρχιτεκτονική και δομική σύσταση του μνημείου. Δεν είναι μεμονωμένα αυθύπαρκτα έργα τέχνης που αφηγούνται ιστορικά ή μυθολογικά στοιχεία της λατρευτικής ζωής και της προγονικής συνέχειας, αλλά τμήματα ενός κανονικά αδιάσπαστου συνόλου, που μετουσιώνει το είναι και το γίνεσθαι της Αθήνας των μέσων του 5ου αι. π.Χ. και της κοινωνίας της. Σαν κομμάτια παζλ, συμπληρώνουν τη συνολική εικόνα του μεγαλείου της πόλης όπως εκφράστηκε από όσους την έζησαν, την αγάπησαν και συνέβαλαν στη μεγαλοπρέπειά της. Μπορεί άραγε ποτέ ένα παζλ να ολοκληρωθεί όταν λείπουν πολλά κομμάτια; Μπορεί να αξιολογηθεί η εννοιολογική υπόσταση των γλυπτών όταν αποκόπτονται από το μνημείο το οποίο εν συνόλω αποτελεί σύμβολο της δημοκρατίας, της συμμετρίας, της ελευθερίας της σκέψης, της

αρμονίας, της φιλοσοφίας και τόσων άλλων εννοιών που συνιστούν την αθηναϊκή κοινωνία των μέσων του 5^{ου} αι. π.Χ.; Είναι δόκιμο να βρίσκονται αυτά τα αριστουργήματα σε άλλες συλλογές ανά τον κόσμο μόνο και μόνο για να έχει τη δυνατότητα να τα δει μεγάλος αριθμός επισκεπτών; Προσθέτουν αξία στις συλλογές που έχουν ενταχθεί; Αυτά είναι κάποια από τα ερωτήματα που καλούμαστε να καλύψουμε μέσα από το πρόγραμμα και να συζητήσετε μέσα στην τάξη πριν ή μετά την επίσκεψη στο Μουσείο Ακρόπολης.

Αναφορικά με το ερώτημα αν πρέπει να επιστραφούν τα πολιτιστικά αγαθά στις χώρες όπου ανήκουν, έχει αναπτυχθεί ένας έντονος διεθνής διάλογος και έχουν εκφραστεί αντίρροπες απόψεις. Στην περίπτωση των Παρθενώνειων γλυπτών, θετικά απαντούν εκατομμύρια άνθρωποι ανά τον κόσμο. Η Ελλάδα αλλά και πολυάριθμες Εθνικές Επιτροπές σε τουλάχιστον 25 χώρες, ανάμεσα στις οποίες και η Βρετανία, καθώς και η Διακυβερνητική Επιτροπή UNESCO, διεκδικούν την επιστροφή των γλυπτών στην Ελλάδα με στόχο την αποκατάσταση του δικαίου (<https://www.culture.gov.gr/el/parthenonas/SitePages/view.aspx?ilD=5>). Ήδη από τη σύσταση του ελληνικού κράτους μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, στο πρώτο μισό του 19^{ου} αι., εκδηλώθηκαν οι πρώτες ενέργειες προστασίας των αρχαιοτήτων, με την ίδρυση του πρώτου αρχαιολογικού μουσείου στην Αίγινα με τίτλο Εθνικό Μουσείο, την ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας και τη συνταγματική κατοχύρωση με σχετικό νόμο που θέσπισε ο Ιωάννης Καποδίστριας. Ακολουθούν μια σειρά νομοθετημάτων με στόχο τον περιορισμό της εξαγωγής αρχαιοτήτων και της αρχαιοκαπηλίας. Το 1842 υποβάλλεται το πρώτο αίτημα επιστροφής των γλυπτών από τον Αλέξανδρο Ραγκαβή. Έκτοτε έγιναν και άλλες προσπάθειες αλλά μόλις το 1982 πήραν πιο επίσημο και διεθνή χαρακτήρα, όταν η τότε Υπουργός Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη θέτει επίσημα το αίτημα επιστροφής στη Γενική Διάσκεψη της UNESCO στο Μεξικό. Το 1984 ιδρύεται η Διεθνής Επιτροπή για την Επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα με πρωτοβουλία της ίδιας. Ο αγώνας για την επανένωση των γλυπτών συνεχίζεται δυνατά μέχρι και σήμερα.

Τα επιχειρήματα υπέρ του επαναπατρισμού ή της παραμονής τους στο Βρετανικό Μουσείο συνοψίζονται ως εξής:

Υπέρ της παραμονής τους στο Βρετανικό Μουσείο:

- τα γλυπτά αποκτήθηκαν νόμιμα από το Βρετανικό Μουσείο σύμφωνα με τις συνθήκες της εποχής.
- η έκθεσή τους σε ένα διεθνές μουσείο με μεγάλη επισκεψιμότητα συμβάλλει στη διατήρησή των αρχαιοτήτων, τη μελέτη και την παγκόσμια προβολή τους καθιστώντας τα προσβάσιμα σε μεγάλο αριθμό επισκεπτών από όλο τον κόσμο. Έτσι επιτυγχάνεται η παιδεία μεγάλου μέρους του κοινού που μπορεί να εξερευνήσει τον πλούτο, την ποικιλομορφία και την πολυπλοκότητα όλης της ανθρώπινης ιστορίας, της κοινής μας ανθρωπότητας μέσα από τους πολιτισμούς του κόσμου και τον τρόπο διασύνδεσής τους – είτε μέσω του εμπορίου, της μετανάστευσης, των κατακτήσεων, των συγκρούσεων ή των ειρηνικών ανταλλαγών - και της αλληλεπίδρασης τους.
- τα γλυπτά με την απομάκρυνσή τους από την Ακρόπολη προστατεύθηκαν από την καταστροφή και εξακολουθούν να εκτίθενται προστατευμένα.
- η μεταφορά τους στην Αγγλία ενδυνάμωσε και προήγαγε την τέχνη καθώς πολλοί καλλιτέχνες είχαν την ευκαιρία να θαυμάσουν και να μνηθούν στην πιο αριστουργηματική έκφραση της γλυπτικής.
- δεν τίθεται θέμα ιδιοκτησίας λόγω της οικουμενικότητας της τέχνης, που είναι πανανθρώπινο κτήμα.

Υπέρ της επιστροφής τους στην Ελλάδα:

- τα γλυπτά του Παρθενώνα δεν αποτελούν ανεξάρτητα αντικείμενα διαφορετικών συλλογών, αλλά τμήματα ενός ενιαίου μνημειακού συνόλου που έχει διαμελιστεί.
- απομακρύνθηκαν παράνομα όταν η Ελλάδα βρισκόταν υπό τον οθωμανικό ζυγό, σε συνθήκες άνισης ισχύος όταν η χώρα δεν είχε δική της βούληση.
- το αίτημα επιστροφής είναι οικουμενικό.
- οι αρχαιότητες αποτελούν μέρος της ιστορίας και της συλλογικής ταυτότητας του τόπου προέλευσής τους. Ως κερτημένα του παρελθόντος αποτελούν το θεμέλιο για τα πνευματικά αγαθά του μέλλοντος.

- Αποτελούν πηγή επιστημονικής γνώσης μόνο μέσα στο πλαίσιο που γεννήθηκαν. Ένα αρχαίο που αποσπάται από την αρχική του συνάφεια, χάνει τη δυναμική του επιστημονικού τεκμηρίου και αρχαιολογικού καταλοίπου και αποτιμάται πλέον μόνο για την αισθητική και εμπορική του αξία.
- Είναι σαφές και αδιαμφισβήτητο το δικαίωμα ιδιοκτησίας στα υλικά κατάλοιπα των προγόνων.
- Η αναγκαιότητα επαναπατριsmού αυτών των αρχαιοτήτων υπαγορεύεται από τις θεμελιώδεις αρχές των διεθνών συμβάσεων, από εθιμικούς κανόνες και αρχές δικαίου και ηθικής, που διατρέχουν το δίκαιο της πολιτιστικής κληρονομιάς ανεξαρτήτως χρονικών ορίων ή περιορισμών.

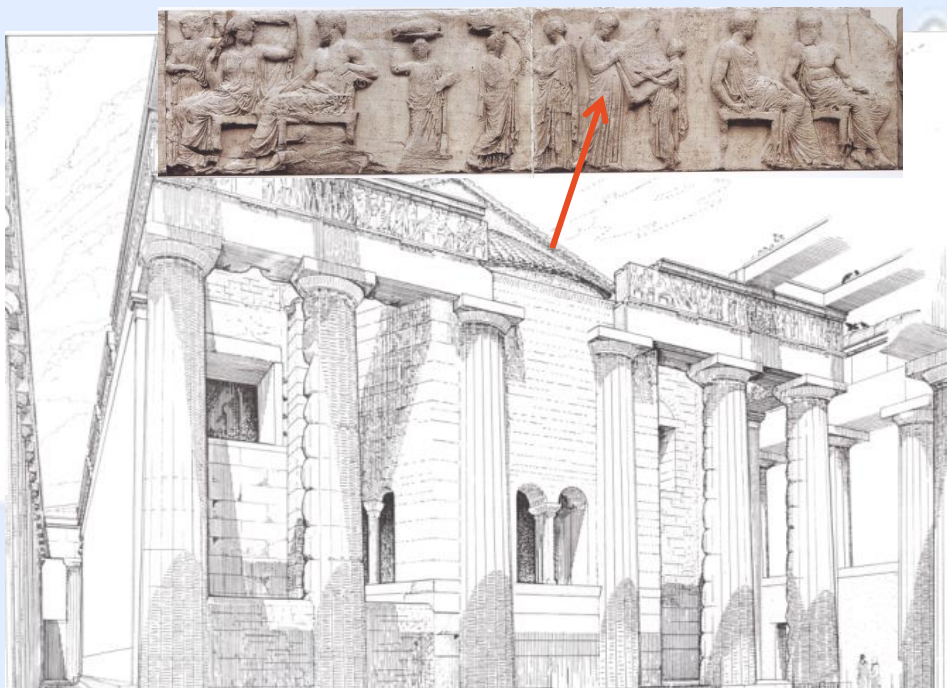
Κρίνοντας ως δίκαιο και ηθικό το αίτημα της επανένωσης των γλυπτών, οι παρακάτω προχώρησαν στην επιστροφή θραυσμάτων του Παρθενώνα στην Ελλάδα: 1) το Αρχαιολογικό Ινστιτούτο του Πανεπιστημίου της Χαϊδελβέργης το 2006 επέστρεψε θραύσμα από τον λίθο 8 της βόρειας πλευράς της ζωφόρου, 2) το Μουσείο A. Salinas του Παλέρμο, το 2022, επέστρεψε ένα θραύσμα από τον λίθο 6 της ανατολικής πλευράς της ζωφόρου (<https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakes-draseis/i-oristiki-epanenosi-toy-thraysmatos-fagan-sto-moyseio-akropolis>), 3) τα Μουσεία του Βατικανού το 2023 επέστρεψαν τρία θραύσματα από τις μετόπες, τη ζωφόρο και τα αετώματα του Παρθενώνα (<https://www.theacropolismuseum.gr/ekthesiakes-draseis/i-oristiki-epanenosi-parthenoneion-thraysmaton-apo-ta-moyseia-toy-batikanoy-sto>).

Το ζήτημα της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα και κατ' επέκταση των πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προέλευσής τους εξακολουθεί να παραμένει αντικείμενο διεθνούς διαλόγου, αντιπαράθεσης αλλά εν μέρει και συνεργασίας. Διεθνείς Οργανισμοί όπως η UNESCO (Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός του ΟΗΕ), το ICOM (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων), το ICOMOS (Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τοποθεσιών), το ICCROM (Διεθνές Κέντρο Μελέτης για τη Συντήρηση και την Αποκατάσταση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς), η INTERPOL (Διεθνής Αστυνομία) κ.α. κινούνται ενεργά και δυναμικά προς την κατεύθυνση της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και την καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας, αναδεικνύοντας τη δύναμη της συνεργασίας και του κοινωνικού διαλόγου.

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Εποπτικό υλικό

Επέκταση της αψίδας της εκκλησίας στο εσωτερικό του Παρθενώνα, (σχέδιο Μ. Κορρές). Για αυτή την εργασία απομακρύνεται ο λίθος 5 της ανατολικής πλευράς της ζωφόρου από τη θέση του.

Αναπαράσταση της ανατίναξης του Παρθενώνα το 1687, (σχέδιο Α. Νίκας).

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Η βορειοδυτική πλευρά της Ακρόπολης από τα Προπύλαια (Edward Dodwell: *Views in Greece*, London 1821, p. 35).

Απόσπαση νότιας μετόπης του Παρθενώνα από πράκτορες του Ελγιν.
Σχέδιο του Ιρλανδού ζωγράφου, ταξιδευτή και συγγραφέα Έντουαρντ Ντόντγουελ (1767-1832).

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Η αίθουσα Elgin στα 1819, ελαιογραφία, Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο.

Η Duveen Gallery του Βρετανικού Μουσείου όπου εκτίθεται το μεγαλύτερο μέρος των γλυπτών του Παρθενώνα (Πηγή: <http://gl.ict.usc.edu/Films/Parthenon/ShotByShot/sequence03/>).

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Προτεινόμενες Δραστηριότητες

Η ενασχόληση της σχολικής ομάδας με τη μουσειακή εκπαιδευτική δράση μετά το τέλος της ψηφιακής επίσκεψης στο Μουσείο βοηθά να μετατραπεί η μάθηση από νοητική διαδικασία σε ζωντανό βίωμα. Παράλληλα προσφέρει ένα διάλειμμα από την τυπική εκπαίδευση, εγείροντας το ενδιαφέρον των παιδιών και ανοίγει νέους ορίζοντες. Έτσι, ολοκληρώνεται ουσιαστικότερα η μουσειακή εμπειρία και η συμμετοχή στο εκάστοτε εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Μετά το πρόγραμμα λοιπόν μπορείτε να επιλέξετε να υλοποιήσετε μέσα στην τάξη κάποιες από τις παρακάτω δράσεις ή οτιδήποτε άλλο θεωρείτε εσείς ότι θα ταίριαζε στην ομάδα των μαθητών σας:

- Ενθαρρύνετε την τάξη σας να ερευνήσει για το θέμα της διεκδίκησης των γλυπτών του Παρθενώνα αλλά και ευρύτερα για την παγκόσμια διασπορά αρχαιοτήτων. Οργανώστε μια φωτογραφική έκθεση με θέμα τη διασπορά αρχαιοτήτων επιλέγοντας συγκεκριμένες χώρες που έχουν πληγεί. Χωρίστε σε ομάδες τους μαθητές και αναθέστε τους από μία περίπτωση με στόχο να πληροφορηθούν για τη διασπορά αρχαιοτήτων σε αυτή τη χώρα και να μαζέψουν φωτογραφικό υλικό (φωτογραφίες, αποκόμματα εφημερίδων, επίσημα έγγραφα κ.α.) που θα 'αφηγείται' το γεγονός. Μπορείτε να προσκαλέσετε ως επισκέπτες στην έκθεση αυτή τους άλλους μαθητές του σχολείου ή γιατί όχι και κοινό.
- Οργανώστε μια εικονική συνεδρίαση της UNESCO και αναθέστε ρόλους στους μαθητές (εκπρόσωποι μουσείου της χώρας που έχει υποστεί τη διασπορά, αρχαιολόγοι, κυβέρνηση της χώρας προέλευσης και της χώρας υποδοχής των αρχαιοτήτων, απλοί πολίτες κ.α.) και συντονίστε μια διαλογική συζήτηση με επιχειρήματα υπέρ της επιστροφής ή υπέρ της παραμονής των αρχαιοτήτων στη χώρα που μεταφέρθηκαν. Δώστε χρόνο στους μαθητές να προετοιμαστούν για τη δράση και θέστε κάποια ερωτήματα που θα τους κατευθύνουν όπως:
 - είναι όλα τα αντικείμενα ίδιες περιπτώσεις;
 - αρκεί η νομιμότητα για να θεωρήσουμε μια απόκτηση δίκαιη;
 - μπορεί ένα μουσείο να αφηγηθεί την ιστορία ενός αντικειμένου ακόμη και αν αυτή περιλαμβάνει βίαιη απομάκρυνση;
 - ποια είναι η ευθύνη των μουσείων σήμερα;
 - τι σημασία έχει το μέρος για το σύνολο;
 - ποια είναι η ευθύνη της παγκόσμιας κοινότητας σε θέματα λεηλασίας, αρχαιοκαπηλίας, διασποράς, καταστροφής αρχαιοτήτων και μνημείων;
 - τι ρόλο μπορεί να παίξει η διεθνής συνεργασία στην επίλυση του ζητήματος της διασποράς;
 - ποια κριτήρια πρέπει να τεθούν για να ληφθεί η απόφαση για την τύχη των αρχαίων που έχουν ακούσια μεταναστεύσει (συνθήκες απόκτησης, νομιμότητα κτήσης, πολυεπίπεδη αξία/σημασία του αντικειμένου, πρόσβαση του κοινού;);

Ζητήστε τους να προτείνουν λύσεις που να δικαιώνουν και τις δύο πλευρές με κύριο γνώμονα την προστασία και τον σεβασμό της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε λαού. Μπορείτε να ηχογραφήσετε ή να βιντεοσκοπήσετε τη συζήτηση.

- Ενθαρρύνετε τους μαθητές να σχεδιάσουν ένα χάρτη διασποράς αρχαιοτήτων (με ελληνικές αρχαιότητες ή παγκόσμιες). Μετά από σχετική έρευνα θα μπορούσαν να σημειώσουν σε ένα χάρτη που βρίσκονται οι αρχαιότητες και να διηγηθούν πως κατέληξαν εκεί.
- Ζητήστε από τους μαθητές να φέρουν στην τάξη ένα αντικείμενο το οποίο θεωρούν πολύ σημαντικό για την ιστορία της οικογένειάς τους και συζητήστε για ποιο λόγο το θεωρούν πολύτιμο και πως θα ένιωθαν αν αυτό το αντικείμενο καταστρέφονταν ή αν χωρίς τη θέλησή τους κατέληγε σε μια έκθεση στο εξωτερικό. Τι θα έκαναν για να το προστατεύσουν ή να το διατηρήσουν αλώβητο.
- Ζητήστε από τους μαθητές (ανά ομάδες ή μεμονωμένα) να παρουσιάσουν ένα λογοτεχνικό έργο (ποίηση, μυθιστόρημα κ.λ.π.) που να ταιριάζει, αναδεικνύει, συμβολίζει τη διασπορά, την απομάκρυνση από τη γενέτειρα και τις επιπτώσεις αυτής.

Σημείωση: Επιθυμώντας η μουσειακή εμπειρία των σχολικών ομάδων και η επικοινωνία Μουσείου - Σχολείου να μην περιορίζεται στη μεμονωμένη "επίσκεψη", θα ήταν χαρά μας εάν μοιραζόσασταν μαζί μας τις όποιες δραστηριότητες πραγματοποιήσατε με αφορμή το πρόγραμμα και μετά από αυτό αλλά και τυχόν προβληματισμούς σας σχετικά με το παρόν υλικό στην ηλεκτρονική διεύθυνση του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων learning@theacropolismuseum.gr

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Για την Ακρόπολη

- Βαλαβάνης Π. (2013) Η Ακρόπολη μέσα από το Μουσείο της. Αθήνα: Καπόν.
- Βλασσοπούλου Χ. (2008) Η Ακρόπολη των Αθηνών τα Μνημεία και το Μουσείο. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού.
- Μπρούσκαρη Μ. (2000) Τα μνημεία της Ακρόπολης. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Χωρέμη – Σπετσιέρη Α. (2010) Ακρόπολη. Αθήνα: Μίλητος.

Για το Μουσείο Ακρόπολης

- Ελευθεράτου Σ. (2020) *Μουσείο Ακρόπολης, Η ανασκαφή*. Αθήνα εκδ. Μουσείου Ακρόπολης.
- Παντερμαλής Δ., Ελευθεράτου Σ., Βλασσοπούλου Χ. (2013) *Μουσείο Ακρόπολης, Οδηγός*. Εκδ. Μουσείου Ακρόπολης.
- Παντερμαλής Δ., Μάντης, Α. Χωρέμη Ά. (2009) *Μουσείο Ακρόπολης, Σύντομος Οδηγός*. Εκδ. Μουσείου Ακρόπολης.
- Tschumi B. (Ed.) (2009) Το νέο Μουσείο της Ακρόπολης. Αθήνα: ΟΑΝΜΑ, ΑΚΤΩΡ Α.Τ.Ε.

Για τα γλυπτά του Παρθενώνα

- Boardman J. and Finn D., (1985) *The Parthenon and its Sculptures*, London.
- Bowie Th. and Thimme D. ed., (1971) *The Carrey Drawings of the Parthenon Sculptures*. Bloomington.
- Δεληβορριάς Α., (2006) *Η Ζωοφόρος του Παρθενώνα*, Αθήνα
- Shear J. L., (2001) "Polis and Panathenaia: The History and Development of Athena's Festival". Ph.D. Dissertation, University of Pennsylvania.
- Simon E., (1983) *Festivals of Attica: An Archaeological Commentary*, Madison.
- Χατζηασλάνη Κ., (2000) *Περίπατοι στον Παρθενώνα*, Αθήνα.

Για τη διασπορά αρχαιοτήτων

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Ματθαίου Σ. – Χατζηδημητρίου Α (επιμ.), (2012) «Ξενιτεμένες ελληνικές αρχαιότητες» Αφιετηρίες και διαδρομές, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα.

Μαρούλη - Ζηλεμένου Μ. (επιμ., 2004) Ο Παρθενώνας. Η Επιστροφή των γλυπτών. Ιστορική, Πολιτιστική, Νομική προσέγγιση, Εκδόσεις Σιδέρης Ι., Αθήνα.

Σταμπολίδης Ν. Χ., (2024) Ο Παρθενώνας και ο Βύρωνα με αφορμή τα 200 χρόνια από τον θάνατο του Βύρωνα, Μουσείο Ακρόπολης.

Για τη μάθηση στο Μουσείο

Βέμη, Μπ. & Νάκου, Ει. (Επιμ.) (2010) *Μουσεία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Νήσος.

Καλεσοπούλου Δ. (Επιμ.) (2011) *Παιδί και εκπαίδευση στο μουσείο: Θεωρητικές αφιετηρίες, παιδαγωγικές πρακτικές*. Αθήνα: Πατάκης.

Κόκκινος Γ. & Νάκου Ει. (Επιμ.) (2006) *Προσεγγίζοντας την ιστορική εκπαίδευση στις αρχές του 21ου αιώνα*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Νάκου, Ει. (2001) *Μουσεία: εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός. Από τη σκοπιά της θεωρίας του υλικού πολιτισμού, της μουσειολογίας και της μουσειοπαιδαγωγικής*. Αθήνα: Νήσος.

Νάκου, Ει. (2009) *Μουσεία, ιστορίες και Ιστορία*. Αθήνα: Νήσος.

Νικονάνου Ν. & Κασβίκης Κ. (Επιμ.) (2008) *Εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο*. Αθήνα: Πατάκης.

Νικονάνου Ν. (2010) *Μουσειοπαιδαγωγική: Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.

Νικονάνου Ν. (Επιμ.) (2015) *Μουσεία και μαθησιακή εμπειρία στον 21ο αιώνα*. Ηλεκτρονική δημοσίευση. Ανάκτηση 14.03.2024 από: <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/712>.

Χρήσιμοι σύνδεσμοι

<https://www.culture.gov.gr/el/parthenonas/SitePages/Home.aspx>

<https://www.culture.gov.gr/el/parthenonas/SitePages/Home.aspx>

<https://www.britishmuseum.org/blog/introduction-parthenon-and-its-sculptures>

<https://www.britishmuseum.org/about-us/british-museum-story/contested-objects-collection/parthenon-sculptures/parthenon>

<https://www.dailymotion.com/video/xoswat>

Μουσείο Ακρόπολης
Διεύθυνση Συλλογών και Εκθέσεων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

<https://www.theacropolismuseum.gr/polymesa/o-agonas-tis-melinas-gia-ta-glypta-toy-parthenona>

<https://www.unesco.org/en>

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379856>

<https://melinamercourifoundation.com/#>

<https://www.theacropolismuseum.gr/polymesa/o-parthenonas-kai-o-byronas-me-aformi-ta-200-hronia-apo-ton-thanato-toy-byrona-trailer>

<https://www.theacropolismuseum.gr/polymesa/kathigitria-zeynep-aygen-istorikos-orhan-sakin-othomanika-arheia-gia-tin-akropoli>

<https://www.theacropolismuseum.gr/naos-tis-athinas-nikis-i-zoforos>

<https://www.theacropolismuseum.gr/oi-karyatides-toy-erehtheioy>

<http://photodentro.edu.gr/video/handle/8522/1334?locale=el>

<https://www.britishmuseum.org/about-us/british-museum-story/contested-objects-collection/parthenon-sculptures>

https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1816-0610-397